

TARSUS – SAĞLIKLI KÖYÜ MERKEZ CAMİİ'NDEKİ CİCİM ÇULLAR

NİHAL ÜLGER*

Dokumacılık yüzyıllardır insanların duygularını ve sanat değerlerini aktarma aracı olmuştur. Dokuma sanatının görkemli geçmişine baktığımızda; Türk toplumunun atlı bozkır kültüründen kaynaklanan hayat tarzının zorunlu kıldığı pratik düzende, kapsamlı ve son derece önemli bir yeri olduğu görülür.

Zengin çeşitlemeleriyle yörelere göre farklı özellikler gösteren el dokumacılığı Anadolu'nun hemen her yerinde karşımıza çıkmaktadır.

Dokumacılığın yoğun biçimde üretildiği ilçelerimizden biri de Tarsus ilçesidir. Tarsus ve çevre köylerinde yaptığımız incelemelerde Tarsus'a bağlı Sağlıklı Köyü Merkez Camii'nde (Resim 1) oldukça zengin el dokuması örnekler tespit edilmiştir. El dokuması ürünlerin gelenekli olarak çeyiz için dokunduğu gibi, ölümden sonra camilere hediye edilmek üzere üretilerek dinî bir geleneğin devamlılığını sağladıkları görülmektedir. Bir başka ifade ile, bazı kişilerin hayatta iken dokudukları "ölümlüğüm" adını verdikleri dokumalara da rastlanmıştır.

Sağlıklı Köyü Merkez Camii'ndeki el dokuması yaygıların çoğunluğu mekân darlığından üstüste yayılarak katmanlar meydana getirmiştir. Üç ya da dört kat şeklinde yayılan yaygıların en üst kısmında daha çok mekanik tezgâhlarda dokunmuş "makine halısı" dokumalar yer almaktadır. Sebebini sorduğumuzda yöredeki bazı kişiler ve caminin imamı Sabahattin Türkmen; el dokuması yaygıların (halı, kilim, cicim, zili gibi) hem aşınmalarını önlemek amacıyla böyle bir yola başvurduklarını, hem de zaman içerisinde camiye bağış yapan kişilerin getirdikleri ürünlerin el dokumasından makine dokumalarına dönüştüğünü ifade etmişlerdir.

İncelemeye aldığımız cicim dokumaların yer yaygısı olarak kullanımının dışında bir başka kullanım alanını da kaynak kişi Zahide Türkmen şu şekilde açıklamıştır (Resim 2).

"Aşiretler kız çeyizini oğlan evine götürürken eşyaları develere yüklerler-

* Gazi Üniversitesi, Meslekî Yaygın Eğitim Fakültesi, Dokuma Ana Sanat Dalı Öğretim Görevlisi.

di. Üzerine de bu dokumaları örterlerdi. Develerin en önde gidene en süslü dokuma örtülürdü."

Cicim dokumalara baktığımızda genelde parlak renklerle dokunduğu dikkati çekmektedir.

Osmanlıca – Türkçe sözlükte ;

-"Cacim: Türlü renkli ipliklerden dokunan bir çeşit döşeme , cicim."

Türk Dil Kurumu tarama sözlüğünde cicim sözcüğü şu şekilde açıklanmıştır.

-"Cecim : İnce dokunmuş nakışlı kilim".

Bekir Deniz, *Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları* (Kilim – Cicim – Zili), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998 adlı kitabında "cicim"i şöyle tanımlamıştır.

-"Cicim": Bez ayağı dokumaların üzerine renkli iplerle yapılan ya da "farklı tekniklerle dar ve uzun dokunan , kesilen kilim parçalarının yan yana eklenmesiyle oluşan" sergi, örtü, perde v.b çeşitli amaçlar için kullanılan, havsız (tüysüz) bir dokuma çeşididir.

Konumuzu teşkil eden Merkez Camii'ndeki "cicim" dokumalardan ancak bir grubu Temmuz-1998 tarihinde incelemeye alınmıştır. Bu örneklerin tarihi, ebatları, tekniği, renklendirilmesi, birimlerin biçimlendirilmesi incelenmiş ve örnekler fotoğraflarla desteklenerek belgelenmiştir.

Resim 3'de görülen 1 nolu örnek 47,5 cm genişliğinde 2.82 cm uzunluğunda birbirine eşit üç parçadan meydana gelmektedir. Atkısı ve çözgüsü yün ipliklidir. Kaynak kişilere göre yüz yıllık olduğu ifade edilen örneğin zemininde kırmızı, lacivert ve sarı renkler kullanılmıştır. Geometrik bezemeli motifler her üç parçada da birbirini takip ederek belirli bir düzenleme getirilmiştir. Yüzeyde bloklar meydana getirecek şekilde yerleştirilen motifleri yatayda ince bordürler sınırlamaktadır. Bordürlerin içine pıtırak motifleri yerleştirilmiştir. Ayrıca karşılıklı iki uzun kenarda da siyah renkli yine ince bordürler yer almaktadır. Motiflerde ve filiklerde koyu sarı (kınalı sarı), kırmızı (fişne), lacivert (koyu gök), siyah (anagara), beyaz, yeşil, sıklamen (almes) renkler kullanılmıştır. Cicim yaygının kenarları yıpranmıştır ve onarım görmeştir.

1 no'lu örnekle genel görünüş olarak büyük benzerlik gösteren 2 no'lu örneğimiz parçaların ebatları ve motiflerin farklılıklarıyla birbirinden ayrılmaktadır. 2 no'lu örnek; 56,5 cm genişliğinde, 2.82 cm uzunluğunda birbirine eşit üç parçadan meydana gelmektedir. Atkısı ve çözgüsü yündür. Kaynak kişilere göre 100 yıllık olduğu ifade edilen örneğin zemininde sarı, lacivert, kırmızı renkler kullanılmıştır. (1 no'lu örnekte soldan sağa bakıldığında zeminde kırmızı, lacivert, sarı renklerin kullanıldığı görülmektedir). Ge-

ometrik bezemeli motifler her üç parçada da birbirini takip etmektedir. Burada da motifleri birbirinden yatay ince bordürler ayırmaktadır. Yine bordürlerin içlerine pıtırak motifleri yerleştirilmiştir. Karşılıklı iki uzun kenarda ince siyah bordürler yer almaktadır. Motiflerde ve filiklerde siyah (anagara) , lacivert (koyu gök) , kırmızı (fişne), beyaz gibi renklerin yanı sıra mor (deli mavi), koyu sarı (kınalı sarı), sıklamen (almes), yeşil (zeytin yeşili), yaprak yeşili, turkuaz gibi parlak renkler kullanılmıştır.

3 nolu örnek diğer örneklerle göre oldukça farklıdır. Bu örnek 91 cm genişliğinde 3,17 cm uzunluğunda iki parçadan oluşmaktadır. Atkısı ve çözgüsü yün ipliktir. Yaklaşık 40-50 yıllık olduğu ifade edilen örneğin zemininde kırmızı renk kullanılmıştır (Resim 24).

Yazılı bezeme (Resim 25) ve geometrik bezemeli motifler her iki parçada da birbirini takip etmektedir. Yine diğer örneklerde olduğu gibi motifler yatay bordürlerle birbirinden ayrılmaktadır. Karşılıklı kısa kenarlardan birinde yazılı bezeme yer almaktadır. Diğer kısa kenarda ise, dokumanın ortasına doğru uzanan 40 cm uzunluğunda yörede üzümlü adı verilen motif yerleştirilmiştir. Aynı motif karşılıklı uzun kenarlarda da görülmektedir. Ancak kenarın bir tarafında tamamlanan motif diğer kenarda yarım bırakılmıştır. Motiflerde siyah, beyaz, yağ yeşili, yeşil, sarı, sıklamen , mor, turkuaz renkler kullanılmıştır.

SONUÇ:

Sağlıklı Köyü - Merkez Camii'nde incelemeye aldığımız cicim dokumaların genel özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

Örnekler iki yada üç parçadan meydana gelmektedir. Parçalar (ki yörede buna "kanat" veya "şak" adı verilmekte) yün iplikle birbirine tutturulmuştur. Atkıda ve çözgüde aynı renk yün iplik kullanılmıştır. Cicim tekniği uygulanmış olan motifler; genellikle geometrik ve bitkisel karakter taşımaktadır. Bazı motiflerde ise, dokuyucunun, çevresindeki canlı – cansız varlıkları ve doğayı konu olarak seçtiği görülmektedir. Zeminde ve motiflerde oldukça parlak renkler kullanıldığı dikkati çekmektedir. Kırmızı (fişne), lacivert (koyu gök), koyu sarı (kınalı sarı), sıklamen (almes), mor (deli mavi), siyah (gara veya ana gara), yeşil (cevizi), çimeni yeşil, beyaz, mavi, turkuaz gibi renkler kullanılmıştır. Motifler dokumaların yüzeyinde yatay bloklar meydana getirecek şekilde düzenli aralıklarla sıralanmıştır. Belli bir düzenlemeye göre yerleştirilen bloklar ince bordürler sınırlamaktadır. Bu bordürlerin içleri dikdörtgenlere bölünmüş ve ortalarına pıtırak motifleri yerleştirilmiştir. Karşılıklı iki uzun kenarlarda ince bordürler (su) yer almaktadır. Diğer karşılıklı iki kısa kenarlarda ise örgülü saçaklar bulunmaktadır.

Yörede "filikli", "filikli çul" veya "deve çulu" adı verilen bu örneklerin or-

tak özelliklerinden biri de yün elyafın boyandıktan sonra tülü düğümü atılarak yapıldığı filiklerdir.

Filiklerin; motiflerin içine yada dışına belirli bir sıra takip etmeden yerleştirildiği ve yine motiflerdeki gibi parlak renklerden olduğu görülmektedir.

Sağlıklı Köyü halkının uzun yıllar hediye yoluyla ulaştırdıkları dokumalarla Merkez Camii'nde gizli bir arşiv meydana gelmiştir. Her biri birer motif kataloğu niteliğinde olan bu dokumaların makinelerde dokunan dokumalardan ayıklanıp ait oldukları yere kavuşturulmaları dileğimizdir.

KAYNAKÇA

ACAR, Belkıs, *Kilim, Cicim, Zili, Sumak*, İstanbul 1982.

DENİZ, Bekir, "Yöre Özellikleriyle Yozgat Kilimleri," *Arkeoloji Sanat Tarihi Dergisi*, E.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayını, sayı 5, İzmir, 1990.

DENİZ, Bekir, *Ayvacık (Çamakkale) Yöresi Düz Dokuma Yayımları (Kilim – Cicim – Zili)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1978.

DURUL, Yusuf, *Türk Kilim Motifleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 62, Ankara, 1987.

KIRZIOĞLU, Neriman Görgünay, *Altaylar'dan Tunaboyu'na Türk Dünyası'nda Ortak Motifler*, Türksoy Yayınları: 3, Ankara, 1995.

ÖZBEL, Kenan, *Cicim ve Zili*, El Sanatları VII, C.H.P Halk Evleri Bürosu, Ulus Basımevi (Tarihsiz).

Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 2, Ankara, 1965.

KAYNAK KİŞİLER

Fadime Aktaş	69 yaşında	Okuma – Yazması yok	Sağlıklı Köyü
Sabahattin Türmen	57 yaşında	Lise Mezunu	Sağlıklı Köyü
Zahide Türkmen	90 yaşında	Okuma – Yazması yok	Sağlıklı Köyü.